

PROF. DR. AMİRAN KURTKAN BİLGİSEVEN'İN ARDINDAN

*Prof. Dr. Fahri KAYADİBİ

ÖZET

Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven son devrin önemli Türk sosyologlarından. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyesiydi. Soyadına uygun bir şekilde bilgiyi sevmiş ve ömrünü bilim yolunda harcamıştır. Çok sayıda eser yazmış ve öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencilerine bilimsel araştırma ve metotlarını öğretmeye özen göstermiştir. İlim ile dini bütünleştirmiştir. Kültürel ve manevi değerlere büyük önem vermiştir. İslâmiyet'in özünün ve ruhunun iyi anlaşılmasını istemiştir. Kalkınmanın itici gücü olan eğitime eserlerinde geniş yer vermiştir. Öğrencisi olmakla şeref duyduğum hocamızı 19 Haziran 2005'te kaybettik. Kendisini rahmet ve saygıyla anıyoruz.

Anahtar sözcükler: Bilgi, Metot, Din, Kültür, Eğitim.

ABSTRACT

Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven is one of the most important sociologists in Turkey in recent times. She was one of the academic staffs of Istanbul University, Faculty of Economics. She loved the knowledge and spent her life for academic searches in compliance with her surname, Bilgiseven. She wrote many academical works and trained many students. She paid an extra attention to her students teaching them research methods and techniques. She integrated religion and science. She attached importance to cultural and spiritual values. She always wanted that the origin and spirit is understood correctly. She has mostly written on education which is the impulsive force of development in her works. We lost our teacher at 19th of June 2005 who I am proud of being her student. May God have mercy on her.

Keywords: Knowledge, Methods, Religion, Culture, Education.

KISA ÖZGEÇMİŞİ:

1926 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kandilli Kız Lisesini bitirdikten sonra 1947 yılında İktisat Fakültesi'nden mezun olmuş ve ticaret sektöründe muhasebeci olarak çalışmış, iki yıl da İstanbul Defterdarlığında çalıştıktan sonra 1956 yılında İ.Ü. İktisat Fakültesine Sosyoloji Asistanı olarak girmiştir. Ord. Prof. Dr. Z. Fahri Fındıkoğlu'nun asistanlığını yapmıştır. Prof. Dr. Bilgiseven 1960'da Doktor, 1965'de Doçent, 1970'de ise Profesör olmuştur. Çok sayıda eser vermiştir. İ.Ü. İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi'nin müdürlüğünü yapmıştır. İ.Ü. İktisat Fakültesinden emekli olmuştur. 19 Haziran 2005 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Eserleri:

Sosyoloji Konferansları, İktisat Fakültesi Mecmuası ve Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi olmak üzere çok sayıda bilimsel dergilerde makaleleri yayınlanmıştır. Yayınlanmış kitaplarının bir kısmını şöyle sıralayabiliriz: Türkiye'de Küçük Sanayinin İktisadi Ehemmiyeti (1962), Yeni Sosyoloji Dersleri (1964), Adapazarı'nın Sanayileşmesi (1967), Maliye Sosyolojisi (1968), Cemiyet (Terc.1971), Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik (1977), Sosyoloji III (1980), Türk Milletinin Manevi Değerleri (1984), Din Sosyolojisi (1985), Millî Eğitim Stratejimiz Nasıl Olmalıdır? (1986), Genel Sosyoloji (1992), Yugoslavya'da Türk Kültürü (1987), Köy Sosyolojisi (1988), İslâmiyet'in Kültürel Özellikleri ve Kültürel Kavramlar (1989), Türkiye'de Sosyal Çözülme Tehlikeleri (1990), Sosyolojik Açıdan İslâmiyet ve İslâmi Kavramlar (1992), Fındıkoğlu Bibliyografyası (1960), Eğitim Sosyolojisi (1992), Sosyal İlimler Metodolojisi (1994), Etnik ve Dinî Bölücülük (1991), Türkiye'de Millî Birliği Bozan Ayrılık (Alevi-Sünnî Ayrılığı, 1991), Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1987).

Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, ülkemizin yetiştirdiği önemli bir bilim adamıdır. Ömrünü bilim ve araştırmaya adanmıştır. Çok sayıda eser vermiş, öğrenci ve bilim adamı yetiştirmiştir. Eserleriyle ve ortaya koyduğu fikirleriyle Türk sosyologları arasında önemli bir yere sahiptir. Makaleleri, kitapları, bilimsel tebliğleri yanında verdiği çok sayıda konferanslarıyla da toplumu aydınlatmıştır.

Hocamızın eserleri ve öğrencileri topluma faydalı olduğu müddetçe amel defteri açık kalacak ve arkasından hayırlar yazılacaktır. Bu manada hocamız

sadece bedenen aramızdan ayrılmış olup eserleri, fikirleri ve hizmetleriyle dünya durdukça yaşayacaktır.

Beni en çok etkileyen taraflarından birisi bilimsel araştırmalarındaki titizliğidir. Bunun için "Sosyal İlimler Metodolojisi" kitabını yazmıştır. Bilimsel araştırmalar yaparken nelere dikkat edilmesi gerektiğini, hangi araştırma teknikleri ve metotlarının nasıl ve ne şekilde kullanılabileceğini çok güzel anlatmıştır. Toplanan malzeme ve verilerden en güzel şekilde nasıl yararlanılabileceğini, bir başka ifadeyle toplanan malzemeden nasıl iyi bir helva yapılabileceğini izah etmiş ve bize de derslerde öğretmiştir. Hoca tüme varım ve tümden gelim metotlarını ustaca kullanırdı. Olayları çok iyi analiz ve sentez yapardı.

Bilgiseven hocamızın fikir jimnastiği yaptırarak konular üzerinde bizleri tartıştırması, yorumlar yaptırması, düşündürmesi ve bir sonuca vardırması ufkumuzu açardı.

Bilgiseven, bilgiyi toplumuna ve ülkesine yararlı olacak şekilde vermiştir. Eserlerinde, makalelerinde ve tebliğlerinde devamlı topluma yararlı olacak konuları işlemiş, böylece bilimi toplumun hizmetine sunma ustalığını göstermiştir. Bu haliyle bilimle toplum arasında bir köprü kurmuştur. Faydasız bilgiden kaçınmıştır.

Türk milletinin manevi ve kültürel değerlerine önem vermiş eserlerinde bu konulara geniş yer vermiştir. Türk kültürü ve medeniyetini geniş bir şekilde anlatmıştır. Din ile kültür arasındaki güçlü bağı ortaya koymuştur. "İslâmiyet'in Kültürel özellikleri ve İslâmi Kavramlar" kitabında İslâm dininin özünü ve ruhunu çok iyi anlayıp analizler yaptığını görmekteyiz. Ayrıca ilim-din bütünleşmesini somut örneklerle anlatmıştır.

Bazı ilim adamları kolay ve kaliteli yazar; bazıları ise güzel konuşur ve gerekli mesajı verir. Prof. Kurtkan Bilgiseven her iki özelliğe de sahipti. Gerek okuyucusuna, gerek dinleyicisine fikir jimnastiği yaptırır¹.

Amiran Kurtkan Bilgiseven'in Din Anlayışı

Bilgiseven dine çok önem verir. Eserlerinde dinî konulara geniş yer verir. Onun düşüncesinde din denilince "İslâm dini" anlaşılır. Ona göre doğru

¹ Mustafa E. Erkal, "Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven", Türk Dünyası Araştırmaları, Eylül-Ekim 2008, s.16

düşünme insanı dine götürür. Din, akıl ve bilimle asla çatışmaz. Akılla hareket eden, doğru düşünen ve bilimle yola çıkan din gerçeğine ulaşır.

Doğru düşünme, gerçek din ve doğru metot ve tekniklerle elde dilmiş bilgi farklılıklar içinde bir bütün ve bu bütün de tevhide götürür. Diğer bir ifade ile A.K. Bilgiseven'e göre bütün farklılıklar "BİR" in farklı tezahürleridir. O, bu durumu şu formüllerle ifade eder:

Fark – Cem = Tevhit
 Tenzih – Teşbih = Tevhit
 Şeriat – Hakikat = Tevhit
 Ben Şuuru – Biz Şuuru = Tevhit²

A.K. Bilgiseven'in din anlayışının bu dört formüle dayandığını görüyoruz. O, bir yandan doğru ve gerçek dine varmayı diğer yandan da bu dinle dünya ve ahiret bütünleşmesini araştırır. Kendisine göre sistemi açık ve nettir. Gerçek din, dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayan dindir. Bu din de İslâm dinidir³.

İnançsız insan, dinsiz toplum mevcut değildir. İster dine olumlu isterse olumsuz fonksiyon izafe edilsin bu tutum insanın her zaman din olgusuyla birlikte olduğunu gösterir. A.K. Bilgiseven'in dine olumlu fonksiyon izafe ettiğini görüyoruz. Yeter ki gerçek din, (ona göre İslâm dini) doğru anlaşılın ve hayata geçirilsin. Bu nedenle filozoflar gibi bilginin kaynağı değeri problemine, bir dinin mensubu olarak kendi dininin anlaşılmasına, bilim adamı olarak da içtimai realitelerin tezahürüne odaklanır⁴.

Bilgiseven'e göre Allah ispattan âzâdedir⁵. Bu nedenle Allah'ın varlığını ispat etmeye kalkışmanın bir manası yoktur. Görünen ve bilinen gerçeğin ispata ihtiyacı yoktur. Allah'a ait bilgiler bizde doğuştan mevcuttur. Bu düşüncenin bize Allah tarafından ne zaman verildiğini bilemeyiz. Allah vardır ve Allah bilgisi apaçık bir bilgidir⁶. Fakat Bilgiseven, Allah'ı ispat konusunda bazı delilleri de anlatmaktan geri kalmaz. İman sahibi her insanın Allah'ı kolayca anlamak isterse yapacağı şey "Allah'ı ilk muharrik olarak düşünmek"⁷ olmalıdır. Bilgiseven, bu delili nizam delili ile birlikte kullanır. Kâinatta akıllara

² Geniş bilgi için bkz., İslâmiyet'in Kültürel Özellikleri ve İslâmî Kavramlar, İstanbul 1989

³ Geniş bilgi için bkz., Zeki Arslantürk-Savaş Konuk, "Millî-İnşacı Türk Sosyolojisi ve Amiran Kurtkan Bilgiseven'in Din Sosyolojisi Anlayışı", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Eylül-Ekim 2008, s.24

⁴ Arslantürk-Konuk, a.g.e., s.24

⁵ A.K. Bilgiseven, Din Sosyolojisi, s.11

⁶ Bilgiseven, "Hokka ve Kalem", DEAD., Sayı 7, s.14

⁷ Bilgiseven, a.g.e., s.11

durgunluk verecek şekilde değişmez ve şaşmaz bir nizam mevcuttur. Bu durum "vahdet" gerçeğini ortaya kor.

Ehadiyet Görüşü:

Ehadiyet Allah'ın tekliğidir. Allah "BİR"dir. Kurtkan bu Bir'liği tasavvufun vahdet-i vücud (varlığın birliği) temeline dayandırır. Buna da "Tevhid" adını verir. Bu anlamdaki "tevhit" "Kur'an'da herkesin ilim derecesine göre fark eden mana derinlikleriyle birçok âyette ifade edilmiştir."⁸ Bu tevhit inancında "La hüve illa hüve" Ne varsa O'dur, sadece O'nun hüviyeti vardır" şeklinde ifadesini bulur. Bilgiseven'e göre bu ifade Kur'an âyetlerine de uygundur. Çünkü Kur'an'da Allah, "Evvel O'dur, âhir O'dur, gizli O'dur, açık O'dur"⁹ şeklinde tanıtılmaktadır. Bu ayet bize "Allah'ın her şeyi kendinden râm ettiğini (kendinden var ederek bize sunduğunu) bildiren âyettir"¹⁰.

Allah'ın ehadiyet hali aynı zamanda her şeyin kendinde toplandığı, cem olduğu halidir. Her şey bu birin içindedir. O, tek mutlak varlıktır.

"Ehadiyetin kısmen kâinat haline tenezzül ederek görünür hale gelen kısmı HAKK varlığı olarak isimlendirilir."¹¹ İnsan, "tabiatı ve insanı tahkik ederken, kendini ve tabiatı tanırken, HAKK'ı tanıma imkânını da elde eder."¹²

Bilgiseven'e göre din, "inanılan ilâhi varlığın iman edilen o türlü mesajdır ki insanları insan-ı kâmil olmak üzere dört hususta inanç ve amele davet eder."

1. İnsanları kendi tabiatlarında zaten mevcut olan insan-ı kâmillik ve tenkitçi davranış kabiliyetini kuvveden fiile geçirmeye çağırır. Tekâmülcü ve tevhitçidir.

2. Dinin tatbikat ve dini âdetler bölümü kültürün en önemli bir bölümüdür. Yani âdetler ve ibadetler gibi icra kısmıyla din, bütün kültür unsurlarının temelinde yer alır.

⁸ Bilgiseven, İslâmiyet'in Kültürel Özellikleri ve İslâmi Kavramlar, İstanbul 1989, s. 28)

⁹ Kur'an, Hadid, 3

¹⁰ Bilgiseven, a.g.e., s.28.

¹¹ Bilgiseven, a.g.e., s. 28

¹² Bilgiseven, a.g.e., s.29

3. Gerçek din kendi âyetlerinin temelini oluşturan tevhit inancını ilim yoluyla ispata insanı davet ederek ilim ve din arasında bir bütünleşme olduğunu dile getirmiş olur ve ilmi teşvik eder.

4. Dünya nizamı için tespit ettiği temel akidelerin laik manada da işlerliğe sahip olduğunu belirtir. Dünyadaki sosyal hayatın laik mânâda düzenlenmesine yardımcı olur¹³.

Kurtkan'a göre gerçek din, ilahi varlığın basiret üzere iman edilen bir mesajıdır ve insanları, "insan-ı kâmil" olmaya sevk eden inanç ve amele davet eder¹⁴. Bu din, tekâmülcü ve tevhitçidir. Dinin inanç kısmı bütün kültür unsurlarının temelini, âyinler ve adetler ise kültürün önemli bir kısmını oluşturur. Gerçek dinde ilim teşvik edilir. İlim ve din arasında bir çatışma değil bütünleşme vardır. Ona göre, dinle ilgili sayılan bu özellikler aynı zamanda İslâm inancının esas unsurlarıdır¹⁵.

Kurtkan'a göre aslında bütün ilahi dinler birdir. Hepsi tevhit inancını aşlamak üzere gönderilmiştir. Fakat İslâm dini dışındaki diğer dinler, sonradan tahrif edilerek tevhit inancından uzaklaştırılmıştır. Bundan dolayı İslâm dini en üstün dindir. Tahrif edilmemiş tek gerçek dindir. Fakat bu üstünlük zorlamaya izin vermez. Dinde zorlama yoktur¹⁶.

Kurtkan'a göre, dinin doğru anlatılmasına büyük ihtiyaç vardır. Bunun için İslâm'ın özüne vakıf ve onu topluma doğru bir şekilde sunabilen iyi yetişmiş ilahiyatçılara büyük bir ihtiyaç vardır¹⁷.

Bilgiseven'e göre, dinin sosyal bütünleşmede de fonksiyonu büyüktür. Gerçi bazı durumlarda dinin, sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı fonksiyonu yanında ihtilafa yol açma, toplumda protesto rolü oynama ve dolayısıyla sosyal çözülme fonksiyonu da bulunmaktadır¹⁸. Fakat bir dinin esas amaçlarından birisi fertleri tevhit inancı etrafında birleştirerek bütünleştirmesidir. Birlik-beraberliği ve sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlayan emirleri vardır. İslâm dinindeki zekât, sadaka, yardımlaşma ve kardeşlik gibi konulardaki emirleri sosyal bütünleşmeyi sağlayan en önemli esaslardır.

¹³ Bilgiseven, *Din Sosyolojisi*, İstanbul 1985, s. 2

¹⁴ A.K.Bilgiseven, *İslâmiyet'in Kültürel Özellikleri*, İstanbul 1989, s. 26-30; Bilgiseven, *Din Sosyolojisi*, İstanbul 1985, s.9

¹⁵ Geniş bilgi için bkz., Bilgiseven, a.g.e., s. 14-15

¹⁶ Bkz., Amiran Kurtkan, *Sosyolojik Açından Tasavvuf ve Laiklik*, İstanbul 1977, s. 26-27

¹⁷ Bkz. Amiran Kurtkan, a.g. e., s. 62-64

¹⁸ Geniş bilgi için bkz. Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Türkiye'de Sosyal Çözülme Tehlikeleri*, İstanbul 1990

Kurtkan, dinin sosyal kurumlara temel teşkil ettiği durumlarda toplumun nasıl bir bütünleşme süreci yaşadığını gösteren örnekleri İslâm tarihinde bulabileceğimizi belirtmektedir. Ona göre, Hz. Peygamber, fertlerin bütün şeref ve itibarını mensup oldukları aile, klan ve kabile gibi küçük topluluklardan tek devlet, tek kültür ve tek toplum halinde birleşip kaynaştıkları görülmüştür. Ayrıca aynı coğrafya üzerinde yaşayan bu toplulukların bütünleşmesi, sadece eskiden olduğu gibi iş bölümüne dayalı fonksiyonel bütünleşme olarak kalmamış, aynı zamanda manevi değerler etrafında toplanan büyük bir toplum haline gelmelerini sağlayan kültürel bütünleşme seviyesine ulaşmıştır¹⁹. Böylece İslâm Peygamberi, bir lider olarak dinin bütünleşme fonksiyonundan kabileler arası kinleri yok etmiş, devlet bütünlüğü içinde birbiriyle kaynaşmış kurumların ve fertlerin karşılıklı sevgi ve saygı temelinde birlikte yaşama gücünü sağlayan kültürel bakımdan bütünleşmiş bir toplum meydana getirmiştir²⁰.

Kurtkan'ın bu izahları, dinin sosyal bütünleşmedeki rolünü çok güzel ortaya koymaktadır.

Eğitime Verdiği Önem

Kurtkan, eğitimin bir ülke için ne kadar önemli olduğunu ve eğitimin ülke kalkınmasının itici gücü olduğunu eserlerinde çok güzel izah etmiştir. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisinin 41. sayısında "Millî Eğitim Stratejimiz Nasıl Olmalıdır?" başlığı altında eğitimimizin nasıl olması gerektiğini, noksanlarını, çarpık yönlerini, sorunun çözüm ve çıkış yollarını geniş bir şekilde anlatmıştır. Ayrıca yazdığı "Eğitim Sosyolojisi" kitabında eğitim konusundaki kavramları, teorileri izah ettikten sonra "Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları"nı da somut bir şekilde ortaya koymuştur. Fakat ilgililer bu anlatılanları ne ölçüde ele alıp uygulamıştır. İşin önemli tarafı da budur. Kurtkan, sohbetlerinde "Yazıyoruz da ne oluyor? Uygulayan kim?" şeklinde yeri geldikçe yakınmalarda bulunurdu.

O, kendisine düşeni hakkıyla yaparak bu dünyadan ayrılmıştır. Ruhu şâd olsun!

¹⁹ Bilgiseven, Din Sosyolojisi, İstanbul 1985, s. 135-140

²⁰ Bkz. Bilgiseven, a.g.e., s.342; Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik, İst. 1977, s.187-188; Kamil Kaya, "Amiran Kurtkan'ın Düşünce Sisteminde Din ve Sosyal Bütünleşme, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Eylül-Ekim 2008, s.65